

Att följa levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning

Slutrapport

Citera gärna Socialstyrelsens rapporter, men glöm inte att uppge källan. Bilder, fotografier och illustrationer är skyddade av upphovsrätten. Det innebär att du måste ha upphovsmannens tillstånd för att använda dem.

ISBN 978-91-86301-77-4
Artikelnr 2009-12-19

Publicerad www.socialstyrelsen.se, december 2009

Förord

Sedan år 2002 har Socialstyrelsen ett särskilt sektorsansvar för förverkligandet av den nationella handikappolitiken. Ansvaret innebär att myndigheten, inom sin sektor, ska vara samlande, stödjande och pådrivande gentemot berörda parter. Det betyder att Socialstyrelsen särskilt har utpekats som en central aktör i arbetet med att nå målen med den svenska handikappolitiken. Dessa mål är:

- en samhällsgemenskap med mångfald som grund,
- att samhället utformas så att människor med funktionsnedsättning i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet,
- jämlikhet i levnadsvillkor för flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning.

En viktig förutsättning för att kunna värdera om dessa mål uppfylls eller inte är en tillfredsställande tillgång till information om levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning. Först då kan man veta om personer med funktionsnedsättning deltar i samhällslivet på lika villkor som alla andra, att de deltar på arbetsmarknaden, i utbildningar och i det ekonomiska livet. Utan den informationen kan graden av politikens förverkligande inte mätas. Socialstyrelsen har därför inom ramen för sitt sektorsansvar haft som särskilt etappmål att förbättra tillgången till information om levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning. Med denna rapport lämnar Socialstyrelsen förslag på hur denna informationstillgång kan förbättras. Detta är också myndighetens slutredovisning vad gäller detta etappmål.

Rapporten är skriven av Lars Grönvik, som också har varit projektledare, och Staffan Söderberg. Viktiga bidrag och synpunkter har lämnats av Karin Bodell, Karin Flyckt, Eva Jansson och Anders Järleborg.

Håkan Ceder

Ställföreträdande generaldirektör

Innehåll

<i>Förord</i>	3
<i>Sammanfattning</i>	7
<i>1 Inledning</i>	9
1.1 Uppdragets innehåll och genomförande	9
1.2 Rapportens disposition	12
<i>2 Problembeskrivning och förslag till lösning – en översikt</i>	13
2.1 Begränsningar i befintliga undersökningar	13
2.2 Begränsad användning av tillgänglig data	14
2.3 Socialstyrelsens förslag – en översikt	14
<i>3 Tilläggsundersökning till ULF</i>	17
3.1 ULF – en introduktion	17
3.2 Att avgränsa och gruppera personer med funktionsnedsättning	19
3.2.1 Gruppering utifrån funktionsnedsättningens omfattning samt tidpunkt för förvärvande	21
3.3 Urval och screening	21
3.4 Datainsamling	24
3.5 Innehåll	25
3.5.1 Diskriminering och annan kränkande behandling	27
3.5.2 Tillgänglighetsbrister	29
3.6 Levnadsförhållanden för barn med funktionsnedsättning och deras föräldrar	30
3.6.1 Föräldrar till barn med funktionsnedsättning	32
<i>4 Ökad användning av befintlig data</i>	34
<i>5 Genomförande och kostnader</i>	37
<i>Referenser</i>	39
<i>Bilaga 1</i>	43
<i>Bilaga 2</i>	48

Sammanfattning

Regeringen har i regleringsbrevet för 2009 gett Socialstyrelsen i uppdrag att skapa en modell för hur ett system kan konstrueras för att löpande beskriva levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning. Föreliggande rapport utgör svar på detta uppdrag.

Syftet med det system som Socialstyrelsen presenterar i rapporten är att förbättra möjligheterna att beskriva och analysera utvecklingen av levnadsförhållanden. Mot denna bakgrund föreslår Socialstyrelsen att en tilläggsundersökning till undersökningar om levnadsförhållanden (ULF) genomförs vart fjärde år. ULF genomförs av Statistiska centralbyrån (SCB) och Socialstyrelsen föreslår att SCB även ska ansvara för tilläggsundersökningen. Den aktuella undersökningen ska beskriva levnadsförhållanden för

- vuxna med funktionsnedsättning
- barn med funktionsnedsättning
- föräldrar till barn med funktionsnedsättning

Frågorna i undersökningen kommer att vara desamma som i den befintliga ULF-undersökningen men kompletteras med vissa frågor kring tillgänglighetsbrister och diskriminering. Undersökningen ska generera information kring levnadsförhållanden för ett brett spektrum grupper av personer med funktionsnedsättning utifrån ett antal centrala välfärdsområden.

För att tillräckligt många personer med funktionsnedsättning ska delta i undersökningen föreslås att en screening, i form av en kortare intervju, först genomförs för ett omfattande urval av personer från registret över totalbefolkningen, eventuellt i kombination med andra registerkällor.

Vad gäller genomförandet av tilläggsundersökningen ger Socialstyrelsen följande förslag:

- Att SCB, i samråd med Socialstyrelsen och Handisam, ges i uppdrag att med utgångspunkt i de förslag som lämnas i denna rapport utveckla och testa en tilläggsundersökning till den befintliga ULF-undersökningen.
- Att representanter från handikapprörelsen får möjlighet att regelbundet ta del av och lämna synpunkter på arbetet med utvecklingsprojektet.
- Att SCB får i uppdrag att förvalta undersökningen.
- Att SCB får i uppdrag att genomföra undersökningen vart fjärde år och att genomförandet synkroniseras med cykeln för Sveriges rapportering till FN om förverkligandet av konventionen om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning.
- Att SCB får i uppdrag att publicera statistiken.

- Att SCB får i uppdrag att sprida information om undersökningen till myndigheter, forskare, handikapprörelsen och andra intressenter för att inspirera till användning av insamlad data.
- Att SCB ges erforderliga medel för utveckling, genomförande och förvaltning av undersökningen.

Utöver de utvecklingsförslag som lämnas i rapporten anser Socialstyrelsen att även nu tillgängliga data om levnadsförhållanden bör användas i större utsträckning. Det gäller främst en ökad användning av registeruppgifter. Sverige har goda förutsättningar att bedriva registerstudier men detta har inte använts i någon större utsträckning för att beskriva situationen för personer med funktionsnedsättning. Registerstudier täcker inte enskilt behoven av data men är ett viktigt komplement. Socialstyrelsen avser därför att bjuda in intresserade aktörer till en konferens om möjligheterna med registerbaserade undersökningar av levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning för att på så sätt inspirera till en ökad användning.

1 Inledning

Att följa och beskriva befolkningens levnadsförhållanden är en viktig källa till kunskap om hur välfärden fördelas mellan olika grupper i samhället. Med hjälp av sådana studier skapas betydelsefulla underlag för välfärdspolitiska överväganden. Sverige har en lång tradition av att mäta levnadsförhållanden. Det sker genom intervju- och postenkätundersökningar samt genom bearbetningar av olika registeruppgifter. Sett till befolkningen generellt kan det hävdas att tillgången till viktig information om levnadsförhållanden i stor utsträckning är tryggad genom de undersökningar som regelbundet genomförs. Emellertid blir bilden något mer problematisk när intresset riktar sig mot specifika grupper, särskilt om de utgör en mindre andel av befolkningen eller är svåra att identifiera. Det gäller inte minst personer med olika typer av funktionsnedsättning. Enskilda typer av funktionsnedsättning är sällan så förekommande att de blir särskilt väl representerade i generella studier av levnadsförhållanden. Det innebär att det är svårt att följa levnadsförhållanden för personer med vissa typer av funktionsnedsättning. Samtidigt är sådan kunskap på många sätt avgörande för att kunna bedriva en ändamålsenlig handikappolitik och för att kunna utvärdera politikens förverkligande. Tillgången till information om levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning måste därför tryggas. Socialstyrelsen har mot denna bakgrund haft regeringens uppdrag att skapa en modell för hur ett system kan konstrueras för att löpande beskriva levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning. [1] I denna rapport redovisar Socialstyrelsen sitt förslag till ett sådant system.

1.1 Uppdragets innehåll och genomförande

Uppdraget utgör en del av det särskilda ansvar, ett sektorsansvar, för att förverkliga målen med den svenska handikappolitiken som Socialstyrelsen har i likhet med tretton andra myndigheter. Sektorsansvaret, i dess nuvarande utformning, tillkom som en av regeringens strategier för att förverkliga målen med den nationella handikappolitiken. I samband med införandet av sektorsansvaret fick de utsedda myndigheterna i uppdrag att tolka sitt ansvar och återkomma till regeringen med förslag på etappmål för detta arbete. Socialstyrelsen lämnade sina förslag i samband med den första avrapporteringen av sektorsansvaret i juni 2002. Socialstyrelsen kunde då konstatera att trots att den nationella handlingsplanen för handikappolitiken [2] tydligt klargjorde att jämlikhet i levnadsvillkor mellan personer med och utan funktionsnedsättning utgör ett av målen med politiken, var möjligheterna att studera dessa levnadsvillkor begränsade. Som etappmål föreslog därför myndigheten att det år 2010 ska vara möjligt att löpande beskriva levnadsförhållanden för personer med olika former av funktionsnedsättning.

Ursprungligen avsåg Socialstyrelsen att arbeta med detta projekt som ett sektorsövergripande uppdrag i syfte att stimulera och driva på metodutveckling, datainsamling, förädling av befintliga data och spridning av resultat. Med detta som utgångspunkt arbetade myndigheten under perioden 2002 till och med 2006 med att på olika sätt beskriva befintliga datakällor, kartlägga behov av data hos olika intressenter samt informera om behovet av statistikutveckling, inte minst genom sammankomster med andra sektorsmyndigheter. [3-5] Socialstyrelsen finansierade även en förstudie av möjligheterna att utifrån ett funktionshindersperspektiv utveckla de befintliga undersökningar om levnadsförhållanden (ULF) som årligen genomförs av Statistiska centralbyrån (SCB) [6]. I samband med regleringsbrevet för budgetåret 2007 kom emellertid regeringen att omformulera Socialstyrelsens etappmål, från att verka för en bred utveckling av möjligheterna att följa levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning till att bygga ett särskilt system för att löpande beskriva levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning. Med anledning av denna nya formulering utredde Socialstyrelsen myndighetens juridiska förutsättningar att samla in, behandla och lagra personuppgifter på det sätt som ett sådant system skulle kräva. Socialstyrelsen kunde efter den utredningen konstatera att befintliga regleringar inte gav sådana möjligheter. Socialstyrelsen informerade därför Socialdepartementet i juni 2008 om de behov av regelförändringar som uppdraget medförde. [7]

Liksom Socialstyrelsen kunde Socialdepartementet konstatera att de lagändringar som skulle behövas var av sådan omfattning och karaktär att de föranledde ett betydande utredningsarbete. De långtgående möjligheter till personuppgiftsbehandling som skulle bli nödvändiga aktualiserade också en rad frågor om skyddet av den personliga integriteten. Som ett resultat av detta omformulerades etappmålet från att det "2009 ska finnas ett system som kan ligga till grund för att löpande beskriva levnadsförhållanden för personer med funktionshinder" till att det samma år ska "finnas en modell" för hur ett sådant system kan konstrueras. I mars 2009 redovisade Socialtjänstdatautredningen sina förslag till nytt författningsstöd för bland annat Socialstyrelsen (SOU 2009:32). Om utredningens förslag genomförs skulle detta öka myndighetens möjligheter till databearbetning. Förslagen avser dock, så som Socialstyrelsen uppfattat dem, endast sådana uppgifter som avser personer som har kontakt med socialtjänsten varför förslagen inte löser de juridiska hinder som identifierats vad gäller Socialstyrelsens möjligheter att följa levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning generellt.

Utgångspunkten för Socialstyrelsens arbete utifrån den nya uppdragsformuleringen har varit att analysera befintliga undersökningar och datakällor samt att baserat på sådana analyser föreslå förändringar i syfte att stärka tillgången till data om levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning. Ett sådant angreppssätt ligger också väl i linje med arbetet att integrera frågor om funktionshinder i befintliga verksamheter istället för att konstruera särlösningar. [8] Socialstyrelsen anser därför att bortsett från de juridiska hinder som identifierats finns det framförallt principiella skäl som talar för att befintliga undersökningar bör tillgodose behovet av data även på detta område.

Trots att uppdragsformuleringen varierat något över tid har grunduppdraget varit detsamma, nämligen att arbeta för en förbättrad statistiktillgång vad gäller levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning. Detta arbete har, översiktligt sett, varit indelat i fyra faser. Den första fasen dominerades av myndighetens interna arbete med att tolka sitt sektorsansvar och att utifrån detta formulera de etappmål mot vilka Socialstyrelsen ville arbeta och återrapportera utifrån. Detta arbete finns återgivet i rapporten *Avrapportering av Socialstyrelsens sektorsansvar inom handikappolitiken*. [9] I en andra fas koncentrerades arbetet till att kartlägga behov och önskemål hos olika aktörer och intressenter vad gäller information om levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning. En särskilt viktig aktör i detta var handikapprörelsen, men också andra sektorsmyndigheter och forskare. Handikapprörelsens synpunkter finns dokumenterade i en särskild publikation, *Att beskriva levnadsförhållanden. Ett brukarperspektiv från handikapprörelsen*. [3] Den tredje fasen bestod främst av inventeringar av befintliga datakällor och möjligheterna att använda dessa som grund i ett system. Såväl urvalsundersökningar som registerbaserade källor inventerades. Arbetet finns dokumenterat i ett antal opublicerade underlagsrapporter samt i skriften *Kan register vid statliga myndigheter användas för att beskriva levnadsförhållanden för personer med olika funktionshinder?* [5] I slutet av denna fas publicerades även en principiell avstämning av det arbete som ditintills bedrivits. [4] Den fjärde och sista fasen har bestått av att närmare utvärdera ett antal tänkbara modeller för hur ett system kan byggas upp. Här har olika scenarion utvärderats, bland annat möjligheterna för Socialstyrelsen att bygga upp ett system helt i egen regi respektive att integrera systemet i befintliga undersökningar. Bland de undersökningar som närmare utvärderats kan nämnas Folkhälsoinstitutets *Nationella Folkhälsoenkäten* samt Statistiska centralbyråns (SCB) undersökningar av levnadsförhållanden (ULF). Den senare av dessa undersökningar har varit föremål för intresse vid två tillfällen. Redan år 2006 utvärderades möjligheterna att använda ULF. Undersökningen stod då inför betydande förändringar för att efterleva europeiska statistikkraav (genomförandet av Eurostats undersökning "Statistics on Income and Living Conditions, EU-SILC") varför undersökningens användbarhet vid det tillfället inte kunde bedömas. Då undersökningen nu stabiliserats har Socialstyrelsen haft skäl att åter granska möjligheterna att bygga vidare på denna befintliga undersökning.

Arbetet med den fjärde fasen har mynnat fram i de förslag som presenteras i denna rapport. Ett flertal olika aktörer har getts möjlighet att kommentera de förslag som Socialstyrelsen lämnar. SCB berörs av flertalet förslag och har därför kommenterat och påverkat förslagets utformning. SCB har också varit behjälplig i beräkningen av kostnader. Vidare har förslagen diskuterats med handikapprörelsen. Detta har skett inom ramen för den samrådsgrupp som Socialstyrelsen och handikapprörelsen har för frågor som rör myndighetens sektorsansvar. Likaså har Myndigheten för handikappolitisk samordning (Handisam) getts möjlighet att lämna synpunkter på förslagen.

1.2 Rapportens disposition

Efter detta inledningskapitel följer ytterligare fyra kapitel. I kapitel två ges en närmare beskrivning av problemen med befintliga undersökningar av levnadsförhållanden. Här presenteras också en översiktlig bild av Socialstyrelsens förslag till lösning. Kapitel tre beskriver Socialstyrelsens förslag till utökad datainsamling när det gäller personer med funktionsnedsättning och deras levnadsförhållanden. Kapitel fyra berör möjligheterna att i större utsträckning använda redan insamlad, befintlig data. I det femte och sista kapitlet redogörs för hur förslagen bör genomföras samt kostnader för ett sådant genomförande.

2 Problembeskrivning och förslag till lösning – en översikt

Ett centralt mål med den nationella handikappolitiken är jämlikhet i levnadsvillkor mellan personer med och utan funktionsnedsättning. En tillfredsställande tillgång till data om levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning är därför avgörande för att kunna följa den handikappolitiska utvecklingen. Denna typ av data är också viktig för att kunna upptäcka grupper av personer med funktionsnedsättning vars levnadsförhållanden är särskilt svåra och därför kräver olika former av insatser eller åtgärder. Inte minst är det viktigt att kunna följa hur levnadsförhållandena utvecklas över tid och därmed identifiera grupper med negativ välfärdsutveckling.

Uppgifter om levnadsförhållanden är sammantaget ett viktigt instrument för att utvärdera den samtida politiken men utgör också en grund för utformningen av nya politiska mål. Problemen med dagens begränsade informationstillgång är i huvudsak två, dels att befintliga undersökningar inte ger tillräckliga eller fullständiga data, dels att befintliga data inte används i tillräckligt hög utsträckning.

2.1 Begränsningar i befintliga undersökningar

Det främsta problemet med befintliga undersökningar är att deras urvalsstorlekar ofta är så små att personer med olika typer av funktionsnedsättning sällan kan redovisas separat. Undersökningarna fångar helt enkelt för få personer för att det ska vara möjligt att använda insamlad data för att beskriva levnadsförhållanden fördelat på olika kategorier av personer med funktionsnedsättning.

Det är inte alltid möjligt att endast öka urvalet för att på så sätt genomföra undersökningen bland så många personer att olika typer av funktionsnedsättningar kan antas bli tillräckligt representerade. Såväl tids- som ekonomiska aspekter kan förhindra ett sådant förfarande. Det är också etiskt tveksamt att inkludera ett stort antal människor i undersökningen vars svar inte är intressanta utifrån studiens syfte. Andra tekniker behöver därför utvecklas för att effektivt kunna höja just andelen respondenter med funktionsnedsättning.

Ett annat problem, som delvis är kopplat till det ovanstående, är att uppgifter om respondenternas funktionsnedsättningar (exempelvis typ av nedsättning och omfattning) ibland saknas. Det innebär att det idag kan vara svårt att ge tillfredsställande beskrivningar av levnadsförhållanden utifrån dessa aspekter. Av de undersökningar som trots allt gjorts [se exempelvis 10, 11] kan det konstateras att det finns betydande skillnader i levnadsförhållanden mellan personer med olika typer av funktionsnedsättning, varför det är viktigt att möjliggöra särredovisningar utifrån olika typer av funktionsnedsättning.

Ett tredje och sista problem gäller undersökningarnas innehåll. Undersökningar om befolkningens levnadsförhållanden måste per definition omfatta sådana frågeområden som är allmängiltiga. Specifik information om specifika grupper kan inte med enkelhet samlas in inom ramen för en sådan undersökning. Samtidigt kan specifik information vara avgörande för förståelsen av levnadsförhållanden för en specifik grupp. När det gäller personer med funktionsnedsättning kan det exempelvis antas att aspekter som tillgänglighetsbrister har negativa konsekvenser för deras levnadsförhållanden. Således kan viss specifik information behöva samlas in, något som idag inte tillgodoses.

Sammanfattningsvis kan man alltså konstatera att det finns tre huvudsakliga utvecklingsbehov vad gäller dagens insamling:

- att antalet personer med funktionsnedsättning som deltar i levnadsförhållandeundersökningar måste öka,
- att undersökningarna måste samla in tillfredsställande information om typ av funktionsnedsättning, samt
- att vissa funktionshinderspecifika områden behöver komplettera de generella frågorna om levnadsförhållanden.

2.2 Begränsad användning av tillgänglig data

Som framgår ovan behövs ytterligare data samlas in för att tillgodose behovet av information om levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning. Det är ofrånkomligt för att meningsfullt kunna beskriva deras livssituation. Samtidigt kan det konstateras att det finns data tillgänglig redan nu som skulle kunna användas i högre utsträckning för att besvara vissa specifika frågeställningar. Det gäller i första hand de registeruppgifter som finns lagrade i olika statistik- och administrativa system. Dessa uppgifter kan inte ge en fullständig bild av levnadsförhållanden men är ett viktigt komplement till andra studier. Socialstyrelsen erfar att kännedomen om möjligheterna med registerbaserade undersökningar av levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning är begränsad. Problemet här är således inte att själva datatillgången behöver utvecklas utan att öka användningen av faktiskt tillgängliga data.

2.3 Socialstyrelsens förslag – en översikt

Socialstyrelsens uppdrag har varit att ta fram en modell för hur ett system kan konstrueras för att löpande beskriva levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning. En utgångspunkt för de förslag som presenteras i denna rapport har varit att levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning bör undersökas, analyseras och beskrivas inom ramen för samma system som för befolkningen i allmänhet. Det knyter an till en viktig handikappolitisk princip om att frågor som gäller personer med funktionsnedsättning ska genomsyra samtliga samhällssektorer och vara en integrerad del av ordinarie verksamheter. Idag är Statistiska centralbyrån (SCB) den huvudsakliga producenten av data som beskriver befolkningens levnadsför-

hållanden och Socialstyrelsen föreslår därför att SCB får i uppdrag att ansvara för dataförsörjningen även när det gäller att beskriva levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning. Mer konkret föreslår Socialstyrelsen att den centrala källan till sådana data ska utgöras av en tilläggsundersökning till den befintliga undersökningen av levnadsförhållanden (ULF). ULF utgör idag landets främsta urvalsbaserade undersökning för heltäckande beskrivningar av befolkningens välfärd (undersökningen presenteras närmare i nästa kapitel). Det är därför rimligt att också levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning beskrivs med denna undersökning som utgångspunkt. I nästkommande kapitel ges en närmare beskrivning av hur denna tilläggsundersökning bör utformas för att hantera de problem som beskrivits ovan.

Den modell som Socialstyrelsen föreslår består således av en integrering av produktionen av data om levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning i befintliga system. Socialstyrelsen tänker sig därför att arbetet med tilläggsundersökningen organisatoriskt inlemmas i SCB:s befintliga arbete med ULF-undersökningen. Socialstyrelsen föreslår dock att den ordinarie ULF-undersökningen lämnas oförändrad. Tilläggsundersökningen genomförs således som en parallellundersökning till ordinarie ULF.

Socialstyrelsen föreslår vidare att tilläggsundersökningen genomförs vart fjärde år och att den till största del ska bestå av samma frågor som ställs i den ordinarie ULF-undersökningen. Vissa kompletteringar behövs dock. Det gäller främst ytterligare frågor om förekomst av funktionsnedsättning samt en del funktionshinderspecifika områden om levnadsförhållanden, exempelvis tillgänglighet. Rekryteringen till tilläggsundersökningen föreslås ske genom en inledande kort screeningintervju genom vilken personer med funktionsnedsättning (inklusive barn och deras föräldrar) identifieras. I följande kapitel ges en närmare beskrivning av dessa komplement och förfaringssätt.

Det finns åtminstone tre avgörande fördelar med detta förfaringssätt. För det första erbjuder denna lösning en enkelhet samtidigt som den genererar värdefulla data. Istället för att bygga upp en helt ny undersökning, skild från etablerade undersökningar, innebär denna lösning en integrering i befintlig undersökningsstruktur. Att den ordinarie ULF-undersökningen, trots en sådan integrering, inte förändras i sin design, innebär för det andra att de långa, och mycket värdefulla, tidsserier som ULF-undersökningen har byggt upp inte bryts. För det tredje innebär det faktum att undersökningen till allra största del genomförs som en ordinarie ULF-undersökning, det vill säga samma frågor ställs till personer med såväl som utan funktionsnedsättning, att möjligheterna till jämförelser mellan dessa två grupper blir mycket stora. Att möjliggöra den typen av jämförelser kan sägas vara den absolut viktigaste uppgiften för en tilläggsundersökning.

Samtidigt är det viktigt att framhålla de begränsningar som en tilläggsundersökning av denna karaktär innebär. Det är framförallt tre begränsningar som bör nämnas. För det första är det inte möjligt att beskriva levnadsförhållanden för samtliga personer med funktionsnedsättning. Vissa typer av nedsättningar utgör så små andelar av befolkningen att det även med speciella urvalstekniker är omöjliga att identifiera inom ramen för en befolkningsbaserad undersökning. För detta krävs mer riktade undersökningar. För

det andra kommer möjligheterna att analysera det insamlade materialet vara olika beroende på typ av funktionsnedsättning. Vissa funktionsnedsättningar omfattar relativt många personer och därmed är det möjligt att göra relativt avancerade analyser. För andra, mindre omfattande grupper, kan endast mer grundläggande analyser göras. Utgångspunkten för Socialstyrelsens förslag har dock varit att det alltid ska vara möjligt att analysera materialet fördelat på kön. För det tredje kan en bred undersökning om levnadsförhållanden inte beskriva alltför detaljerade aspekter av människors livssituation. Behovet av fördjupad kunskap kring specifika frågor bör således tillgodoses genom särskilda studier, inte genom en generell levnadsförhållandeundersökning.

När det gäller att öka användningen av befintliga data avser Socialstyrelsen att ta initiativ till en konferens där möjligheterna med registerbaserade undersökningar av levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning presenteras. På så sätt hoppas myndigheten stimulera till en ökad registeranvändning och därmed en ökad kunskapsproduktion. Detta berörs närmare i kapitel fyra.

3 Tilläggsundersökning till ULF

I detta kapitel presenteras de förslag som Socialstyrelsen lämnar vad gäller tilläggsundersökningen till ULF. Utgångspunkten är som tidigare nämnts att i största möjliga utsträckning utgå från det befintliga innehåll som ULF idag har, liksom det sätt på vilket undersökningen genomförs. Probleminventeringen ovan visar dock att det finns ett antal frågor som behöver behandlas särskilt. I detta kapitel presenteras således en urvalsstrategi för att tillförsäkra att antalet personer med funktionsnedsättning blir tillräckligt stort i urvalsundersökningen, hur gruppering av olika typer av funktionsnedsättning bör ske samt på vilket sätt innehållet i ULF bör kompletteras inom ramen för tilläggsundersökningen.

Socialstyrelsens uppdrag har varit att konstruera en tänkbar modell för hur försörjningen av information om levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning kan förbättras. Detta innebär att de förslag som lämnas här inte är empiriskt testade och att vissa av förslagen behöver en närmare metodologisk utveckling och konkretisering. Socialstyrelsen föreslår därför att SCB ges i uppdrag att leda ett utvecklingsprojekt (se vidare i kapitel 5) i samråd med Socialstyrelsen. Tanken är således att flertalet av de förslag som presenteras nedan kommer att få sin mer konkreta utformning inom ramen för detta projekt.

Innan förslagen presenteras närmare ges allra först en introduktion till den ordinarie ULF-undersökningen och hur den genomförs.

3.1 ULF – en introduktion

Levnadsförhållandeundersökningar som ULF har sitt ursprung i den låginkomstutredning som tillsattes av regeringen i slutet av år 1965. Med Låginkomstutredningen ville man få ett bredare underlag till diskussionen om situationen för personer med låga inkomster, ett underlag som inte enbart skulle redovisa deras ekonomiska situation utan också betrakta välfärd ur ett betydligt vidare perspektiv. En forskargrupp fick därför i uppdrag att genomföra en bred mätning av levnadsförhållanden. [12] Här inkluderades en rad livsområden, som hälsa, kostvanor, bostadsförhållanden, familj, utbildning, arbete, ekonomi, politiska resurser och fritid. [13] En utgångspunkt för utvecklingen av bredare välfärdsmätningar var att dessa borde konstrueras utifrån vad som kan anses som problematiska levnadsförhållanden snarare än att försöka mäta mot ett tänkt idealt tillstånd för befolkningens levnadsförhållanden. Sociologen och välfärdsforskaren Sten Johansson, som ledde arbetet med den första undersökningen, menade att

...det är svårt att åstadkomma en i undersökningssammanhang fruktbar formulering av vad som skulle vara »det goda livet«. På det konkreta planet blir problemen frågor som: Vilka egenskaper skall den »perfekta« bostaden ha? Vilka egenskaper skall det »idealiska« arbetet ha?

Man vågar nästan påstå att det finns lika många åsikter om detta som det finns individer. [13]

Istället, menade man, torde det vara enklare att hitta enighet om att undanröja ”onda förhållanden” än att hitta en gemensam syn på vad som är det goda samhället och hur det ska uppnås. Välfärdsmätningar handlar således inte främst om att mäta om befolkningen har det ”bra”, snarare handlar det om att undersöka om samhället ger

medborgarna resurser så att de själva kan välja, så att de har utrymme att handla och utifrån sina egna önskemål forma det goda livet. [12]

ULF är en av de undersökningar som bygger vidare på Låginkomstutredningens pionjärbete. Den har genomförts av SCB sedan 1975 på uppdrag av riksdagen. På övergripande nivå påminner den innehållsmässigt alltså om Låginkomstutredningens undersökning, och har följande frågeområden:

- Politiska resurser
- Trygghet
- Sociala relationer och familjesituation
- Sysselsättning och arbetsmiljö
- Ekonomi
- Utbildning
- Hälsa och omsorg
- Boende
- Transporter
- Fritid

Dessa områden kallas för välfärdskomponenter och i bilaga ett återfinns en mer detaljerad beskrivning av deras innehåll.

Undersökningen genomförs årligen och samtliga välfärdskomponenter ingår vid varje tillfälle. För varje tvåårsperiod fördjupas ett antal välfärdskomponenter för vilka frågorna utvidgas. Detta syftar till att ge en fördjupad bild av befolkningens förhållanden inom detta område. Vilka komponenter som fördjupas följer en särskild cykel, en så kallad komponentrotation. I och med att samma formulär används under två år kan årgångarna läggas samman vilket ökar antalet observationer och därmed också möjligheterna till analys.

Varje år ingår mellan 7 000 och 8 000 personer. Undersökningen omfattar dem som är stadigvarande bosatta i landet och som är 16 år eller äldre. Intervjupersonerna väljs ut genom ett systematiskt urval som dras ur Registret över totalbefolkningen (RTB) som SCB ansvarar för. Bortfallet de senaste åren har legat runt 25 procent.

Fram till och med år 2005 genomfördes ULF främst i form av besöksintervjuer. Omkring 80 procent av intervjuerna utgjordes av besök medan resterande tjugo procent genomfördes som telefonintervjuer. Under år 2006

testades möjligheterna att använda telefonintervju som huvudsaklig datainsamlingsteknik och sedan år 2007 genomförs ULF främst via telefon. Besöksintervjuer genomförs dock alltså om den enskilde vill det. Av de intervjuer som genomfördes år 2007 utfördes 2,4 procent via besök.

3.2 Att avgränsa och gruppera personer med funktionsnedsättning

En utgångspunkt för tilläggsundersökningen är att den ska kunna beskriva levnadsförhållanden för barn och vuxna med funktionsnedsättning samt för föräldrar till barn med funktionsnedsättning. En av de största utmaningarna med att studera levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning är att avgöra vad som ska räknas som en funktionsnedsättning. Vilka synbegränsningar måste exempelvis en person ha för att anses vara en person med synnedsättning och hur allvarliga rörelseinskränkningar krävs för att ett tillstånd ska kallas nedsatt rörelseförmåga? Det är ofrånkomligt att dessa gränser blir mer eller mindre godtyckliga. Vad som betraktas som funktionsnedsättning varierar, både i tid och mellan olika sammanhang. Dessa variationer finns inom forskningen likväl som i samhället i övrigt. De skilda sätten att förstå och avgränsa funktionsnedsättning leder bland annat till att det finns många olika uppgifter om hur stor andel av befolkningen, såväl inom som mellan länder, som har en funktionsnedsättning. Fyra övergripande typer av definitioner av funktionsnedsättning kan nämnas här. [14] En *funktionsbaserad definition* utgår från funktionsmässiga begränsningar som följer av en funktionsnedsättning. En vuxen person som inte kan gå kan i detta sammanhang definieras som att hon eller han har en nedsatt rörelseförmåga. En *relativ definition* tar fasta på det funktionshinder som uppstår i relation mellan en person med funktionsnedsättning och den omgivande miljön. Utifrån den relativa definitionen avgränsas snarare situationer och förhållanden än personer med funktionsnedsättning. En *administrativ definition* definierar personer med funktionsnedsättning utifrån det faktum att de mottar något stöd från samhället. Utgångspunkten är i detta sammanhang att den som mottar stöd blivit bedömd av någon inom välfärdsadministrationen som en person med funktionsnedsättning. En *subjektiv definition* låter människor själva avgöra om de anser sig ha en funktionsnedsättning.

Floran av definitioner visar att det inte finns någon allmänt vedertagen uppfattning om vad som avses med funktionsnedsättning eller vilka som kan sägas ha en funktionsnedsättning. Detta gäller även i sammanhang där levnadsförhållanden studeras. Mot denna bakgrund har förhoppningar knutits till att Världshälsoorganisationens *Klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa* (ICF) skulle kunna användas för att skapa en uttömmande och enhetlig förståelse för hur avgränsning och gruppering av funktionsnedsättning kan ske. Det övergripande målet med ICF är att tillhandahålla ett samlat och standardiserat språk och en enhetlig struktur för att beskriva hälsa och hälsorelaterade tillstånd. [15] Socialstyrelsen har ansett det angeläget att undersöka i vilken utsträckning som ICF kan användas som ett verktyg för att identifiera och gruppera funktionsnedsättning inom ramen för det arbete som presenteras i denna rapport. Utifrån de litteratursökningar

och kontakter med olika aktörer som Socialstyrelsen haft i denna fråga kan det konstateras att en hel del forskning och utvecklingsarbete om möjligheterna att konkret använda ICF pågår. Emellertid har inte den typ av intervjufrågor etc. för befolkningsbaserade undersökningar som här är aktuellt gått att finna. Socialstyrelsen håller dock för troligt att detta är ett utvecklingsområde med stor potential och att ICF:s beskrivningar av funktionstillstånd på sikt kan komma att utgöra en etablerad utgångspunkt för gruppering av funktionsnedsättning.

Mot bakgrund av det kvarstående utvecklingsbehov som beskrivits ovan har Socialstyrelsen istället analyserat möjligheterna att utveckla redan befintliga grupperingar av funktionsnedsättning inom ULF-undersökningen. Ett första konstaterande är att antalet typer av funktionsnedsättningar som identifieras varierar något över tid. Den främsta förklaringen till detta är att fler typer av funktionsnedsättning identifieras de år som hälsokomponenten utgör fördjupning. Dessutom har det skett en utveckling över tid som inneburit att fler typer kommit att inkluderas. I bilaga två återges de frågor i ULF-formuläret från år 2005 (då hälsa senast utgjorde fördjupning) som möjliggör identifiering av olika funktionsnedsättningar. För att här ge en översiktlig bild av vilka typer av funktionsnedsättning som kan identifieras återges den gruppering som SCB använde i sin rapport om levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning från år 2003. [16]

- Personer med hjärtsjukdomar
- Astmatiker
- Allergiker
- Diabetiker
- Mag-/tarmsjuka
- Psoriatiker
- Personer med psykiska besvär
- Rörelsehindrade
- Svårt rörelsehindrade
- Personer med nedsatt syn
- Personer med nedsatt hörsel
- Personer med höggradigt nedsatt arbetsförmåga
- Hjälpberoende

Även om det inte finns en given referensram att värdera ovanstående gruppering (samt de grupperingar som kan göras utifrån frågorna i bilaga 2) gentemot kan Socialstyrelsen konstatera att dessa kategorier i allt väsentligt motsvarar de grupper som vanligtvis förekommer i den handikappolitiska diskussionen. Ur ett sådant perspektiv finns det dock ett antal ytterligare kategorier som behöver inkluderas i undersökningen. Det gäller nedsättningar kopplade till röst- och talfunktioner, epilepsi, neuropsykiatriska funktionsnedsättningar samt utvecklingsstörning. Förvisso är det möjligt att personer uppger dessa som svar på den allmänna hälsofrågan ”Har du några kroniska eller andra långvariga besvär med hälsan?” som ULF innehåller.

De analyser som Socialstyrelsen gjort av de svar som lämnas på denna fråga (svaren kodas i form av diagnoser) visar att denna fråga inte identifierar nämnda funktionsnedsättningar på ett tillfredsställande sätt. Socialstyrelsen föreslår istället att specifika frågor utvecklas för detta. Som framgår av bilaga 2 använder ULF idag ett antal olika sätt att fråga om funktionsnedsättning. Bland annat används direkta frågor av karaktären ”Har du astma?” för att identifiera olika typer av funktionsnedsättning. Ett sådant förfarande kan vara vägledande för att identifiera även ovan nämnda funktionsnedsättningar.

Utöver de typer av funktionsnedsättning som behöver kompletteras anser Socialstyrelsen att personer med psykisk funktionsnedsättning bättre behöver identifieras. ULF innehåller idag en relativt bred fråga om psykiska besvär vilken innefattar såväl mildare temporära besvär som långvariga och omfattande nedsättningar. Den befintliga frågan är således svår att använda för att avgränsa personer med en mer omfattande problematik. Tilläggsundersökningen bör därför innehålla en grupperingsfråga som gör det möjligt att urskilja personer med en mer omfattande och långvarig psykisk problematik.

Då samtliga frågor som gäller typ av funktionsnedsättning kommer att ställas till alla som deltar i tilläggsundersökningen blir det möjligt att redovisa levnadsförhållanden även för personer som har flera olika funktionsnedsättningar. Dessa möjligheter kan dock vara begränsade när det gäller mindre vanliga kombinationer.

3.2.1 Gruppering utifrån funktionsnedsättningens omfattning samt tidpunkt för förvärvande

Att kunna redovisa resultaten fördelat på typ av funktionsnedsättning är centralt för analysen av levnadsförhållanden. Emellertid krävs ytterligare information om funktionsnedsättningen för att redovisningen ska bli rättvisande. En sådan aspekt gäller funktionsnedsättningens omfattning varför Socialstyrelsen anser att tilläggsundersökningen ska innehålla frågor som gör det möjligt att redovisa utifrån hur omfattande personen anser att funktionsnedsättningen är. För flertalet typer av funktionsnedsättningar finns redan sådana frågor, dock inte för samtliga.

Studier har också visat att förutom funktionsnedsättningens typ och omfattning finns betydande skillnader beroende på om funktionsnedsättningen är medfödd eller har förvärvats senare i livet. [11] Vidare är det viktigt att möjliggöra uppdelningar mellan om funktionsnedsättningen förvärvats i vuxen ålder eller efter 65 års ålder. Med hjälp av en sådan uppdelning blir det möjligt att följa hur levnadsförhållanden utvecklas utifrån när funktionsnedsättningen uppkommit.

3.3 Urval och screening

Baserat på de krav på redovisningsgrupper som identifierats i föregående avsnitt uppkommer frågan om hur urvalet till tilläggsundersökningen bör utformas för att omfatta tillräckligt många personer med funktionsnedsätt-

ning. Frågan är komplicerad, inte minst med tanke på att vissa redovisningsgrupper är volymmässigt mycket små i befolkningen.

Ett flertal urvalsstrategier är tänkbara. För det första kan antalet urvalspersoner öka generellt, det vill säga ett större antal personer ur befolkningen får genomföra hela tilläggsundersökningen. Under förutsättning att urvalet är tillräckligt stort är fördelen med ett sådant förfarande att andelen personer med funktionsnedsättning blir stor nog för att möjliggöra särskilda analyser. Nackdelen är att många personer skulle behöva besvara enkäten medan endast en mindre andel är av intresse i detta sammanhang. Socialstyrelsen anser därför att metoden är mindre lämplig, inte minst ur kostnads- och etisk synpunkt.

Ett annat förfaringssätt, där Sverige har särskilt goda förutsättningar, är att göra riktade urval mot vissa grupper där andelen personer med funktionsnedsättning antas vara hög. Administrativa register skulle kunna användas för detta ändamål. Särskilda urval skulle således kunna göras exempelvis ur registret över personer som uppbär sjuk-/aktivitetsersättning, handikappersättning, assistansersättning eller liknande. Fördelen med ett sådant förfarande är att urvalsstorleken kan begränsas eftersom de personer som ingår i dessa register redan tillhör den eftersökta populationen. Kostnads-mässigt är detta positivt, men metodologiskt finns vissa invändningar. Det främsta problemet är så kallat täckningsfel, fel som uppkommer på grund av skillnader mellan den population som ska undersökas och den urvalsram (register etc.) från vilket urvalet till undersökningar görs. I detta sammanhang uppkommer detta problem eftersom långtifrån alla personer med funktionsnedsättning mottar någon form av stöd från samhället. Att enbart använda sig av denna typ av administrativa registerkällor skulle således innebära att undersökningen av levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning begränsas till en beskrivning av situationen för ett antal mottagare av vissa stöd och inte människor med funktionsnedsättning i befolkningen generellt. Särskilda beskrivningar av villkoren för dem som mottar insatser är värdefulla (i kapitel fyra fördjupas diskussionen av detta), inte minst ur ett reformutvärderingsperspektiv, men detta är endast att betrakta som ett komplement till en generell beskrivning av levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning.

Ett tredje tillvägagångssätt bygger på att ett större befolkningsurval (möjligt i kombination med riktade urval från vissa administrativa register) får genomgå en mycket kort intervjuundersökning (screening) i syfte att identifiera personer som har någon form av funktionsnedsättning. De som i denna inledande intervju uppger att de har någon form av funktionsnedsättning får sedan besvara hela intervjuundersökningen. På detta sätt kan kostnaderna begränsas, relativt sett, men ändå möjliggöra ett tillräckligt stort antal deltagare med funktionsnedsättning, utan de problem som ett riktat urval ur register skulle innebära. Förfaringssättet används redan idag för den tilläggsundersökning till arbetskraftsundersökningen (AKU) om arbetsmarknadssituationen för personer med funktionsnedsättning. Även internationellt finns goda erfarenheter av denna strategi. [17]

Socialstyrelsen anser att urvalsdesignen bör baseras på detta tredje alternativ. Detta förfarande innebär att screeningfrågor behöver utvecklas. En screeningfråga syftar i detta sammanhang till att identifiera en person med

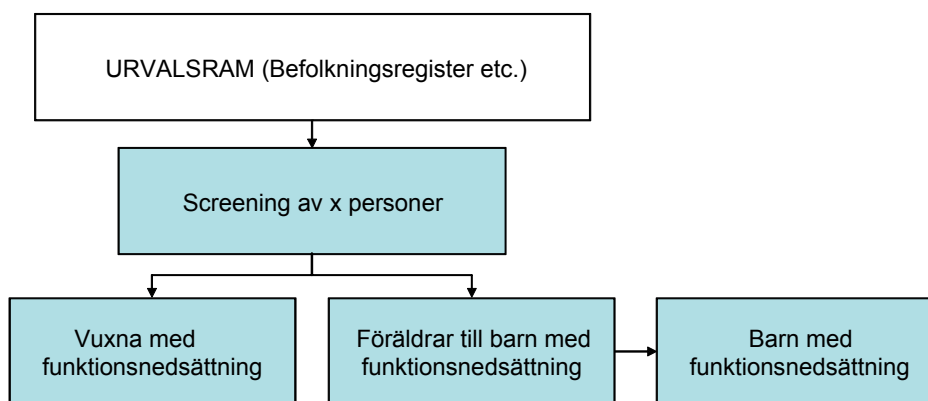
funktionsnedsättning. En möjlighet vore att använda befintliga grupperingsfrågor, återgivna i bilaga 2, som redan idag används i ULF. Emellertid innebär detta ett betydande antal frågor. För den typ av enkel screening som här eftersträvas blir ett sådant frågebatteri alltför komplext och tidskrävande. Av den anledningen har Socialstyrelsen istället studerat möjligheten att använda screeningfrågor från andra undersökningar. En som i detta sammanhang framstår som särskilt användbar är tilläggsundersökningen till Arbetskraftsundersökningen (AKU) om situationen för personer med funktionsnedsättning på arbetsmarknaden. Denna tilläggsundersökning riktar sig till personer i åldrarna 16-64 år och genomförs vartannat år i anslutning till ordinarie arbetskraftsundersökning. Screeningsteget i denna undersökning omfattade år 2008 drygt 32 000 personer vilket motsvarar alla som besvarat den ordinarie arbetskraftsundersökningen. Av dessa personer uppgav knappt 16 procent att de har någon funktionsnedsättning utifrån följande fråga.

Med funktionsnedsättning menas här att man kan ha nedsatt syn eller hörsel, ha tal- eller röstproblem, rörelsehinder, allergi eller någon form av psykisk funktionsnedsättning. Det kan också vara att man har diabetes, hjärt-lungproblem, mag-tarmsjukdom, psoriasis, epilepsi, dyslexi eller något liknande.

Med den här definitionen, tillhör du gruppen som har en funktionsnedsättning?

Socialstyrelsen bedömer att denna screeningfråga i allt väsentligt identifierar samma grupper som ULF. Med utgångspunkt i att Socialstyrelsen föreslår att några ytterligare typer av funktionsnedsättningar bör identifieras finns det skäl att överväga en utvidgning av de nedsättningar som räknas upp. Det kan i sin tur innebära att frågan behöver delas upp i ett antal delfrågor för att inte bli alltför komplex. Om så är fallet och om screeningfrågan identifierar aktuella typer av funktionsnedsättning på ett korrekt sätt är i första hand en empirisk fråga och bör därför närmare analyseras i det utvecklingsprojekt som SCB föreslås få.

Vad gäller identifieringen av barn med funktionsnedsättning är det föräldrarna som kommer att få besvara frågan om det finns ett barn i hushållet som har en funktionsnedsättning. I händelse av att det finns ett barn med funktionsnedsättning tillfrågas den vuxne också om medverkan i undersökningen. Nedanstående figur visar vilka grupper som screeningsteget avser att identifiera.

Figur 1. Fördelning av grupper utifrån screeningsteg.

Som figuren ovan visar ska screeningsteget identifiera såväl vuxna som barn med funktionsnedsättning samt barnens föräldrar. Socialstyrelsen föreslår att samtliga dessa grupper identifieras genom ett och samma screeningsteg.

Att närmare bestämma designen på urvalet samt dess urvalsram, det vill säga den eller de källor från vilket urvalet till screening görs bör dock ske inom ramen för det utvecklingsprojekt som Socialstyrelsen föreslår att SCB ska få. Den vägledande principen för urvalsdesignen ska dock vara att systemet ska klara av att beskriva situationen för olika grupper av personer med funktionsnedsättning i befolkningen, inte endast för personer som mottar någon form av riktat stöd.

3.4 Datainsamling

Att samla in data från personer med funktionsnedsättning kräver vissa speciella överväganden. Funktionsnedsättningen i sig kan på olika sätt begränsa förutsättningarna för deltagande, om inte innehållet i och proceduren för datainsamlingen i vissa delar anpassas och utvecklas. SCB använder redan idag ett antal alternativa datainsamlingstekniker. Huvudmetoden är, som nämnts ovan, telefonintervjuer men besöksintervjuer förekommer. Oavsett typ av intervju kan den ske med hjälp av tolk eller med assistans från någon som urvalspersonen vill ska delta som stöd. Intervjun kan dessutom delas upp i flera delar vilket underlättar för personer som lätt blir trötta eller tappat koncentrationen.

Vissa typer av funktionsnedsättningar ger sådana kognitiva och/eller kommunikativa begränsningar att det i princip är omöjligt att använda självrapportering som datainsamlingsmetod. För att beskriva levnadsförhållanden för dessa personer görs intervjun istället med någon som är väl insatt i urvalspersonens situation (exempelvis en familjemedlem). Detta kallas för en indirekt intervju. Vid en indirekt intervju inom ULF utesluts frågor som bedöms svåra eller olämpliga för någon annan än undersökningsspersonen att svara på. Andelen indirekta intervjuer inom ULF ligger kring 2,5 procent.

Ur ett funktionshindersperspektiv är metodens främsta förtjänst att bortfallet av respondenter som inte kan svara själva minskar. Det kan antas att

andelen indirekta intervjuer inom ramen för tilläggsundersökningen blir betydligt större än för den ordinarie ULF.

Socialstyrelsen bedömer att dagens datainsamlingstekniker och den flexibilitet med vilken teknikerna används till stora delar täcker de tillgänglighetskrav som uppstår i förhållanden till tilläggsundersökningen. Detta borde innebära att de flesta personer med funktionsnedsättning kan delta i undersökningen utan några ytterligare anpassningar.

Vad som idag inte är möjligt är att besvara undersökningen via webb. Datainsamling via webbaserade formulär är ett relativt nytt tillskott till skaran av datainsamlingstekniker. Att den är ny innebär dock att den ännu inte är fullt utvecklad, vare sig vad gäller metodologiska eller tekniska aspekter. [18] Samtidigt innebär ett sådant alternativ att personer som vid en telefonintervju eller besöksintervju är beroende av tolk faktiskt kan genomföra undersökningen själv. Möjligheten att utveckla en webbversion av tilläggsundersökningen bör därför utredas.

3.5 Innehåll

Beskrivningen av ULF ovan visar att undersökningen omfattar centrala livsområden som är viktiga att följa oavsett funktionsnedsättning eller inte. Socialstyrelsen anser därför att den befintliga ULF-undersökningen mycket väl kan användas i sin helhet. Det innebär att viktiga jämförelser kan göras mellan personer med och utan funktionsnedsättning inom samtliga av de välfärdskomponenter som ULF täcker. Samtidigt talar mycket för att det behövs ytterligare information för att kunna belysa skillnader mellan personer med och utan funktionsnedsättning, liksom mellan olika grupper av personer med funktionsnedsättning. Vad denna ytterligare information bör bestå av skiljer sig troligen åt beroende på bedömare och det finns idag ingen etablerad hållning när det gäller hur generella undersökningar av levnadsförhållanden bör kompletteras utifrån ett funktionshinderperspektiv. I arbetet med att identifiera eventuella behov av att komplettera den befintliga ULF-undersökningens frågeområden har Socialstyrelsen därför i ett första steg försökt finna en meningsfull referensram för en sådan bedömning. En relevant ram är den FN-konvention om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning som Sverige ratificerat. Konventionen utgör ett centralt policydokument för utformningen av den nationella handikappolitiken och kommer på många sätt att bli utgångspunkten för arbetet med att trygga livsvillkoren och möjligheterna för personer med funktionsnedsättning framöver.

Konventionen är den senaste i raden av FN-konventioner som skyddar mänskliga rättigheter och trädde för Sveriges del i kraft 14 januari 2009. Konventionen består av totalt femtio artiklar och rör såväl rättigheter för den enskilde som skyldigheter för konventionsstaterna. Konventionen innebär dock inga nya rättigheter utan klargör de krav som ställs på konventionsstaterna för att förverkliga mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning. [19, 20] För att ge en överblick över konventionens innehåll återges här ett antal sammanfattande rubriker. [21]

- Syfte, definitioner, allmänna principer och allmänna åtaganden (artikel 1-4)
- Jämlikhet och icke diskriminering av kvinnor resp. barn med funktionsnedsättning (artikel 5-7)
- Medvetandegörande och tillgänglighet (artikel 8 och 9)
- Rätten till liv, frihet och personlig säkerhet (artikel 10-14)
- Rätt att inte utsättas för tortyr, våld eller övergrepp samt skydd för den personliga integriteten (artikel 15-17)
- Rätt till fri rörlighet och att leva självständigt (artikel 18-20)
- Yttrandefrihet och respekt för privatlivet (artikel 21-23)
- Utbildning (artikel 24)
- Hälsa, habilitering och rehabilitering (artikel 25 och 26)
- Arbete och sysselsättning (artikel 27)
- Levnadsstandard och deltagande i offentligt liv och kulturliv (artikel 28-30)
- Statistik och information (artikel 31)
- Internationellt samarbete och Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning (artikel 32-39)
- Konventionsstatskonferens och slutbestämmelser (artikel 40-50)

Förutom konventionen har även ett antal andra överväganden fått styra förslagen till tillägg. Ett första sådant är det faktum att ULF-undersökningen redan idag är en relativt omfattande undersökning. Det har därför varit viktigt att eftersträva relativt få och små tillägg till det befintliga formuläret för att inte tynga undersökningen (och bördan för respondenten) utöver vad som anses klart nödvändigt. Dessutom har det varit viktigt att behålla det ursprungliga syftet med undersökningen, nämligen att teckna en bred bild av levnadsförhållanden och därmed inte låta bilden bli alltför detaljrik. Behovet av detaljerade undersökningar kring vissa aspekter bör således inte tillgodoses genom den tilläggsundersökning som nu föreslås. För det ändamålet krävs separata undersökningar.

Med konventionen och dessa ytterligare överväganden som ram kan Socialstyrelsen konstatera att de finns två specifika frågeområden kring funktionshinder som måste komplettera det befintliga formuläret. Det gäller förekomst av diskriminering och upplevelser av bristande tillgänglighet. Båda dessa har betydande effekter på möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att delta i samhället och får därmed konsekvenser för deras levnadsförhållanden.

Ett ytterligare område som bör nämnas i detta sammanhang, men som inte bedöms kräva ytterligare frågor, är möjligheten att mäta delaktighet. Begreppet återkommer i såväl den nya konventionen som i nationella policydokument och har en central handikappolitisk betydelse. Någon väl avgränsad definition av begreppet finns inte men har i den svenska handikappolitiken kommit att förstås som aktivt deltagande i samhället, det vill säga att personer med funktionsnedsättning ska delta i samhällets olika sfärer på samma sätt som alla andra. [22] Socialstyrelsen har i detta arbete utgått från

en sådan förståelse av begreppet och menar att ULF redan idag ger sådan information att analyser av delaktighet kan göras för olika grupper inom olika sektorer. När det gäller de två förstnämnda frågeområdena, diskriminering och tillgänglighet krävs emellertid tilläggsfrågor.

3.5.1 Diskriminering och annan kränkande behandling

Diskriminering är ett av de centrala hinder som personer med funktionsnedsättning kan möta, oavsett samhällsarena. Konventionen påpekar upprepade gånger vikten av att staterna skyddar personer med funktionsnedsättning från diskriminering. Diskriminering på grund av funktionsnedsättning är förbjudet i Sverige och regleras i diskrimineringslagen (2008:567). Trots förbudet finns det skäl att anta att diskriminering och annan kränkande behandling förekommer. Förekomsten av upplevd diskriminering bör således följas genom att ett frågeområde kring detta utvecklas i tilläggsundersökningen.

Försök att mäta förekomsten av diskriminering/kränkning genom självrapportering har gjorts. Folkhälsoinstitutet har genom sin årliga folkhälsoenkät "Hälsa på lika villkor" försökt fånga förekomst och orsak genom frågorna (hämtade ur 2009 års formulär):

Har du under de senaste tre månaderna blivit behandlad/bemött på ett sätt så att du känt dig kränkt? [Nej/Ja, någon gång/Ja, flera gånger]

Hade den kränkande behandlingen/bemötandet samband med något av följande?

- Etnisk tillhörighet
- Kön
- Sexuell läggning
- Ålder
- Funktionshinder
- Religion
- Hudfärg
- Utseende
- Annat
- Vet ej

Frågan har funnits med i enkäten sedan starten år 2004 och formulerades av Folkhälsoinstitutet i samråd med de dåvarande ombudsmännen och vissa samhällsmedicinska enheter. I 2004 och 2005 års formulär fanns även en tilläggsfråga om i vilken sektor kränkningen skett (t. ex. affärer/restauranger, socialtjänsten, bostadsmarknaden). Frågan kom dock att utgå på grund av mätproblem. [23]

I tilläggsundersökningen till AKU finns motsvarande försök att fånga självrapporterad diskriminering i förhållande till arbetsmarknaden. [24] Följande frågor används (hämtade från 2008 års formulär):

Har det under de senaste fem åren hänt att du på grund av din/dina funktionsnedsättning/ar...

- 1) ...blivit förbigången när du sökt avancemang på ditt arbete?*
- 2) ...blivit behandlad på ett osakligt sätt vid lönesättning?*

Har det under de senaste fem åren hänt att du...

- 3) ...inte kunnat delta i utbildning som arbetsgivaren ordnat, därför att utbildningen inte anpassats till din/dina funktionsnedsättning/ar?*
- 4) ...på grund av din/dina funktionsnedsättning/ar blivit uppsagd eller avskedad?*

Har det hänt att chefer eller arbetskamrater under de senaste fem åren mobbat, trakasserat eller kränkt dig för att du har en funktionsnedsättning?

Även internationellt finns försök att mäta diskriminering. I den kanadensiska undersökningen *Participation and Activity Limitation Survey* (PALS) finns ett särskilt frågeområde om upplevelser av diskriminering. Där används följande tre frågor (hämtade från 2006 års formulär).

Discrimination may occur when people are treated unfairly because they are seen as being different from others. Do you feel that you have experienced discrimination or been treated unfairly by others because of your condition?

In which places or situations, do you feel that you have experienced discrimination or been treated unfairly?

In the past 5 years, do you believe that attitudes and behaviours towards people with disabilities have improved, gotten worse or stayed the same?

Att mäta självupplevd diskriminering är svårt. Personer kan uppleva sig diskriminerade men skulle inte anses vara det i lagens mening. Här krävs således en hel del metodologiska överväganden för att mäta förekomsten av diskriminering på ett sådant sätt att resultaten verkligen blir användbara. I de tre undersökningar som exemplifieras ovan mäts diskriminering på olika sätt och inom ramen för det utvecklingsprojekt som SCB föreslås få bör det närmare analyseras vad dessa olika sätt att mäta diskriminering innebär och hur ett frågebatteri om förekomst av diskriminering bäst utvecklas och integreras i tilläggsundersökningen till ULF. En vägledande princip bör vara att det ska vara möjligt att redovisa inom vilken typ av sektor diskrimineringen har skett, exempelvis arbetsmarknaden, fritids-/kulturanläggningar, kontakt med myndigheter etc.

3.5.2 Tillgänglighetsbrister

Bristande tillgänglighet räknas idag inte som diskriminering i Sverige. Samtidigt utgör tillgänglighetsbrister ett centralt hinder för personer med funktionsnedsättning att delta i samhällslivet.

Tillgänglighetsbegreppet är komplext och spänner över en rad olika områden. Här återfinns frågor som gäller hur fastigheter byggs och inreds, hur transporter ordnas, hur informations- och kommunikationstekniker konstrueras och används samt en rad andra faktorer. Likaså spänner den över samtliga arenor som människor vistas på. Det gäller arbetsplatser och arbetslivet i övrigt samt fritidsanläggningar, teatrar, parkområden, bostäder och så vidare.

Tillgänglighetsbrister kan tänkas ha en negativ effekt på levnadsförhållanden då dessa begränsar personens möjligheter att delta på viktiga livsområden, alternativt försvårar ett sådant deltagande. Socialstyrelsen anser därför att tilläggsundersökningen bör innehålla ett frågeområde som berör tillgänglighetsbrister.

Självrapportering vad gäller upplevda tillgänglighetsbrister förekommer idag inte, såvitt Socialstyrelsen erfar, i någon svensk undersökning. Det innebär att sådana frågor för svenska förhållanden behöver utvecklas från grunden. Den kanadensiska undersökning som nämndes ovan, PALS, kan vara en möjlig inspirationskälla för en sådan utveckling. Undersökningen innehåller tillgänglighetsfrågor kopplade till en rad olika samhällsområden, exempelvis utbildningssituationer, arbetsplatser och fritidsaktiviteter. Som exempel på hur frågor kan ställas återges här de tillgänglighetsfrågor som PALS innehåller vad gäller fritid.

Does the design and layout of buildings and places in your community make it difficult for you to participate in leisure activities?

In general, how often has the design and layout of buildings and places in your community made it difficult for you to participate in leisure activities in the past 12 months?

In general, when this problem made it difficult to participate in leisure activities did you experience:

Some difficulty

A lot of difficulty

You were completely unable

Your participation was not affected

Refusal

Don't Know

Ett annat exempel är den norska levnadsförhållandeundersökning som genomfördes år 2007. [17, 25] Den innehåller bland annat följande fråga på temat tillgänglighet.

Er det noen av disse aktivitetene du kune ønske å delta oftere på, men der vanskelig tilgjengelighet gjør att du lar være?

*Gå på tur i skog og mark
Drive med mosjon, trening, sport
Være tilskuer til idrettsarrangement
Gå på kino
Gå på dans, diskotek
Gå på restaurant eller kafé
Gå på musikkarrangement eller konsert
Delta i kor/orkester eller spelemannslag
Låne bok på bibliotek
Delta i politisk møte
Gå i kirke, menighet eller religiøst møte*

Detta utgör ett exempel på hur erfarenheter av tillgänglighetsbrister kan efterfrågas. Hur motsvarande frågor bäst utvecklas för svenska förhållanden är en empirisk fråga varför detta närmare bör konkretiseras inom ramen för utvecklingsprojektet.

3.6 Levnadsförhållanden för barn med funktionsnedsättning och deras föräldrar

Beskrivningar av befolkningens levnadsförhållanden tenderar att begränsa befolkningsbegreppet till vuxna människor. Barns villkor belyses oftast bara på ett indirekt sätt, inte sällan genom studier av barnfamiljers eller ensamföräldrars situation. Att låta barnen själva ge sin syn på sitt liv är mindre vanligt. [26] Socialstyrelsen har tidigare uttalat att ett system som beskriver levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning ska inkludera barn med funktionsnedsättning. Likaså har myndigheten uttalat att livssituationen för deras föräldrar ska vara möjliga att beskriva med hjälp av systemet. [4] Idag är kunskaperna om båda dessa grupper begränsade.

När det gäller barn i allmänhet finns det dock sedan några år tillbaka ett viktigt undantag, nämligen den så kallade Barn-ULF. Denna undersökning genomfördes inledningsvis av Institutet för social forskning (Stockholms universitet). Sedan år 2004 utförs undersökningen av SCB, som sedan år 2008 har ett permanent anslag för genomförandet.

Urvalet till Barn-ULF består av samtliga barn i åldrarna 10 till 18 år till de personer som ingår i den ordinarie ULF-undersökningen, samt barn till sambo eller make/maka till urvalspersonen. Under tvåårsperioden 2006/2007 intervjuades drygt 1 700 barn, något fler flickor än pojkar.

Undersökningen kompletterar den information om barnet och familjen som samlas in via den ordinarie ULF-undersökningen, genom att barnet själv får besvara ett antal frågor om hur hon eller han upplever sin situation. Frågorna är i hög utsträckning subjektiva och efterfrågar barnets egna upplevelser. I korthet har frågeformuläret följande innehåll:

- Omfattning av tid som läggs på att titta på TV-program och film
- Omfattning av tid som läggs på TV- eller datorspel
- Tid som läggs på mail, chatt och nätsurfning
- Förekomst av mobbning eller trakasserier via nätet
- Läxläsning och om man får hjälp med läxor
- Materiell standard (t.ex. om man har eget rum, egen TV, dator mobiltelefon etc.)
- Deltagande i hushållssysslor
- Fritidsaktiviteter
- Sociala relationer
- Tillgång till ekonomiska medel för fritidsaktiviteter
- Självupplevd hälsa
- Relation till föräldrar och styvföräldrar
- Trygghet och tillit
- Upplevelse av närområdet kring bostaden
- Upplevelse av stress i förhållande till skolarbetet
- Delaktighet i planeringen av skolarbetet
- Mobbning och utanförskap
- Kostvanor och motion
- Tobaks- och alkoholkonsumtion
- Förekomst av skolk
- Politiskt deltagande (t.ex. demonstrerat, diskuterat samhällsfrågor, deltagit i organisationsarbete etc.)
- Sommarjobb

Undersökningen genomförs som en telefonintervju, antingen i samband med att urvalspersonen till ordinarie ULF intervjuas eller vid ett senare tillfälle som passar barnet. Intervjun kan avbrytas och fortsättas vid ett senare tillfälle om barnet önskar det. Besöksintervjuer erbjuds inte men kan, om föräldrarna uttryckligen kräver det, genomföras i undantagsfall. Med tanke på frågornas subjektiva karaktär tillämpas inte ett indirekt intervjuförfarande.

Barn-ULF kan i sin nuvarande form inte användas för att beskriva levnadsförhållanden för barn med funktionsnedsättning. Det centrala problemet är, liksom för många andra undersökningar, att urvalet inte är tillräckligt stort för att barn med funktionsnedsättning ska kunna identifieras och särredovisas på ett meningsfullt sätt. Socialstyrelsen föreslår istället att barn med funktionsnedsättning identifieras genom ett särskilt steg i screeningfasen för den tilläggsundersökning till ULF som skisserats (se vidare avsnitt 3.3). Liksom för ordinarie ULF förändras således inte designen av Barn-ULF.

Emellertid anser Socialstyrelsen att samma formulär bör användas i den ordinarie Barn-ULF som för de barn som identifieras genom tilläggsundersökningen. Det ger stora möjligheter att jämföra situationen för barn med funktionsnedsättning med situationen för barn i stort.

Som framgår ovan omfattar Barn-ULF en rad områden som antas vara relevanta för barn/ungdomar och deras levnadsförhållanden. Socialstyrelsen har med utgångspunkt i FN:s konvention om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning analyserat om formuläret på något sätt behöver förändras eller kompletteras för att täcka konventionens skrivningar om barn med funktionsnedsättning. Socialstyrelsen bedömer inte att några sådana kompletteringar eller förändringar är nödvändiga.

Som framgår ovan genomförs Barn-ULF via telefonintervjuer. För de flesta barn med funktionsnedsättning fungerar telefonintervjuer utmärkt men vissa typer av funktionsnedsättningar kan påtagligt försvåra eller helt utesluta ett sådant insamlingssätt. Socialstyrelsen föreslår därför att besöksintervju erbjuds som ett alternativ i samband med rekryteringen samt att de barn med funktionsnedsättning som ingår i detta system ska ha möjlighet att besvara formuläret via webb eller via papper om de så önskar.

Med tanke på det subjektiva perspektiv som Barn-ULF vill fånga anser inte Socialstyrelsen att indirekta intervjuer är ett lämpligt alternativ. Däremot bör det vara möjligt, om barnet vill det, att intervjun sker assisterat.

3.6.1 Föräldrar till barn med funktionsnedsättning

Att ha ett barn med funktionsnedsättning kan på olika sätt påverka situationen för familjen. Hur mycket och på vilket sätt beror på olika faktorer, exempelvis typ av funktionsnedsättning och dess omfattning. Studier har visat att föräldrar till barn med vissa funktionsnedsättningar har sämre levnadsförhållanden än andra föräldrar. Resultaten skiljer sig åt mellan olika studier men sammantaget sett finns en större koncentration av olika hälsoproblem som stress, belastningssmärter, sömnproblem och liknande hos föräldrar till barn med funktionsnedsättning. Man vet också att förvärvsfrekvensen är lägre för föräldrar, framförallt mammor, som har barn med funktionsnedsättning, något som påverkar den ekonomiska situationen både på kort och på lång sikt. [27-32]

Socialstyrelsen har därför uttalat att den modell som ska följa levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning också ska följa levnadsförhållanden för föräldrar till barn med funktionsnedsättning. [4]

Idag är det svårt att identifiera föräldrar till barn med funktionsnedsättning i ordinarie undersökningar av levnadsförhållanden och även om det vore möjligt kan man anta att denna grupp skulle utgöra alltför få personer för att några meningsfulla analyser skulle kunna göras. Två viktiga frågor är således att dels identifiera dessa föräldrar, dels tillgodose kraven på urvalsstorlek. Båda dessa metodproblem kan lösas genom det förslag till screening som Socialstyrelsen föreslagit ovan.

En betydligt svårare fråga gäller vad en levnadsförhållandeundersökning bland dessa föräldrar bör innehålla. Här är det inte möjligt att vägledas av FN-konventionen eftersom den inte omfattar ett föräldraperspektiv. Befintliga studier visar på ett antal faktorer där föräldrar till barn med funktionsnedsättning uppvisar skillnader i förhållande till föräldrar i allmänhet. Det gäller, som redan nämnts, bland annat ökad förekomst av hälsoproblem samt en lägre förvärvsfrekvens. Studier har också lyft fram att dessa föräldrar ofta får lägga ansemlig tid och energi på att få en fungerande stödsitua-

tion kring barnet och familjen och att de ofta får axla en betydande samordningsroll för att stödet kring barnet ska fungera.

Såväl hälsa som förvärvsfrekvens kan följas med hjälp av ULF och undersökningen ger, som framgått i tidigare kapitel, även i övrigt en mycket god bild av livssituationen. Här kommer det att bli särskilt centralt att jämföra livssituationen mellan föräldrar med barn som har respektive inte har en funktionsnedsättning, inte minst ur ett genusperspektiv.

Trots att ULF idag innehåller centrala livsområden finns det ur det föräldraperspektiv som här är aktuellt skäl att överväga frågetillägg. Mot bakgrund av vad som är känt om livssituationen för föräldrar till barn med funktionsnedsättning bör frågor som beskriver familjens tillgång till stöd, om stödet motsvarar behoven samt hur stöden samordnas särskilt övervägas. Här finns idag endast några enstaka undersökningar gjorda och få med det generella anslag som här blir aktuellt. Således återstår ett större empiriskt arbete innan specifika frågeställningar kan utvecklas.

4 Ökad användning av befintlig data

Det föregående kapitlet beskriver Socialstyrelsens syn på hur ULF-undersökningen kan kompletteras för att tillgången till data om levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning ska vara tillfredsställande. Samtidigt finns det redan idag datakällor som kan användas för att beskriva levnadsförhållanden. En central sådan källa är de statistiska och administrativa register som svenska myndigheter för. Register kan inte ersätta den typ av data som samlas in med hjälp av ULF och liknande undersökningar men kan utgöra ett viktigt komplement. Det beror dels på att register innehåller förhållandevis begränsad information om levnadsförhållanden, dels att de inte innehåller uppgifter om hur personer subjektivt värderar olika aspekter av sina levnadsförhållanden. En ytterligare begränsning, som nämnts ovan, är att inte alla personer med funktionsnedsättning har någon form av stödinsats och finns därför inte med i aktuella register.

Att använda registeruppgifter för att genomföra en undersökning brukar kallas för registerstudier. Undersökningen kan omfatta ett enstaka register eller en sambearbetning av olika register. För att skydda den personliga integriteten regleras möjligheterna till registeranvändning i olika lagar, där sekretesslagen och personuppgiftslagen särskilt kan nämnas.

Registerstudier är ett vanligt inslag i svenska undersökningar av välfärdens fördelning generellt, men har endast i begränsad omfattning använts för att beskriva situationen för personer med funktionsnedsättning.

Användningen av registeruppgifter bör öka. Sverige har särskilt goda förutsättningar att använda register över befolkningen för denna typ av studier. Särskilt tre faktorer bidrar till dessa goda förutsättningar. För det första har Sverige en lång tradition av att föra register över befolkningen vilket innebär att vi har upparbetat goda kunskaper om registerföring och registerkvalitet. Att registren förts under lång tid innebär, för det andra, stora möjligheter att följa välfärdsutvecklingen för olika grupper över tid. För det tredje innebär vårt svenska personnummer att det finns en gemensam identifieringsvariabel i samtliga relevanta register vilket innebär att olika former av sambearbetningar kan göras, något som ofta är en förutsättning för att registerstudier ska bli relevanta.

Att Sverige har goda förutsättningar för registerstudier har, som nämnts ovan, emellertid inte tillvaratagits inom funktionshindersfältet på ett förväntat sätt. Detta har rönt viss internationell förvåning och Sverige har uppmuntrats att bättre tillvarata sina möjligheter till registerstudier kring levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning. I den internationella utvärdering av svensk forskning om funktionshinder som genomfördes på uppdrag av Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap [33] konstaterade utvärderarna att

Sweden has a competitive advantage over the rest of the world in its population registries, data sets and social welfare oriented social poli-

cies. Build on these strengths to design new disability cohort and population based studies.

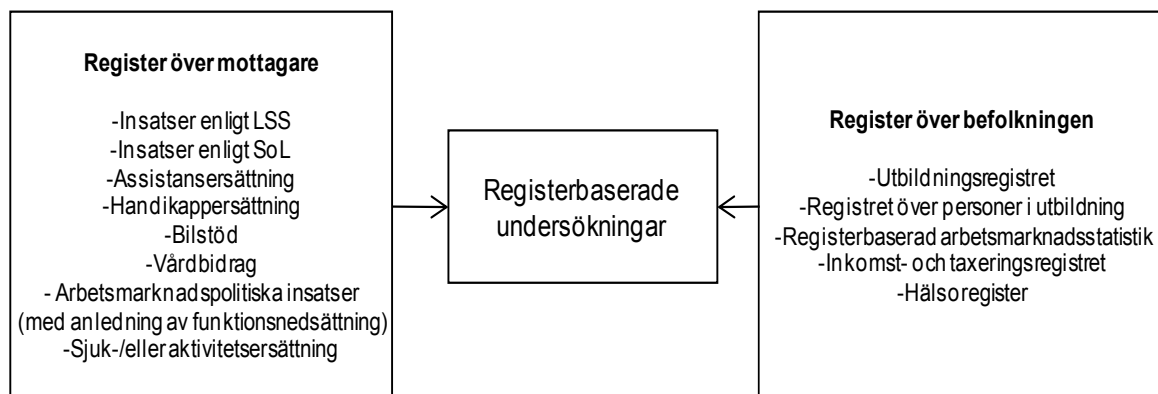
Socialstyrelsen har tidigare inventerat möjligheterna att använda register för att följa levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning. [5] Slutsatsen då var att de register som förs hos olika myndigheter över personer med funktionsnedsättning i sig inte innehåller sådana uppgifter att de i någon större utsträckning bidrar till att följa levnadsförhållanden men att de genom sambearbetningar med andra register får en ökad användbarhet.

Att registervägen identifiera personer med funktionsnedsättning sker vanligtvis genom register över mottagare av stöd eller ersättningar som riktar sig till just personer med funktionsnedsättning. Det innebär, som diskuterats tidigare, att ”personer med funktionsnedsättning” begränsas till de personer som mottar ett visst stöd och till den definition av funktionsnedsättning (och kriterier i övrigt) som reglerar rätten till sådant stöd. Dessa regleringar skiljer sig åt beroende på vilken typ av stöd/ersättning som avses. Det innebär att vad som räknas som funktionsnedsättning i ett system inte nödvändigtvis gör det i ett annat. Mashaw & Reno [34] exemplifierar med följande fyra olika utgångspunkter för definitioner i välfärdssystemen:

- A definition of disability based on need for assistance with activities of daily living (ADLs) is appropriate for determining eligibility for publicly-financed services that assist with ADLs.
- A definition of disability based on need for and likely benefit from vocational services is appropriate for determining eligibility for publicly-financed vocational rehabilitation (VR) services.
- A definition of disability that encompasses all who are at risk of discrimination in employment or public access is appropriate for determining who is covered by civil rights protection.
- A definition based on loss of earning capacity is appropriate for determining who is eligible for public or private cash benefits to replace part of lost earnings.

Att stöden vänder sig till specifika grupper av personer med funktionsnedsättning medför vissa begränsningar i möjligheterna med registerbaserade undersökningar. Ett betydande problem, som nämnts tidigare, är det täckningsfel som uppkommer. Att använda register för att ge en generell bild av situationen för personer med funktionsnedsättning i stort är därför inte lämpligt. Samtidigt ger registren särskilt goda möjligheter att följa utvecklingen av levnadsförhållanden för grupper som mottar specifika stöd, varför välfärdspolitiska aspekter av levnadsförhållanden enkelt kan belysas. Detta kräver dock, som nämntes ovan, att de register som kan användas för identifiering av personer med funktionsnedsättning kompletteras med ytterligare information. Idag finns ett flertal register som innehåller information om befolkningens levnadsförhållanden, exempelvis utbildningsnivå och uppgifter om pågående utbildning, arbetskraftsdeltagande och inkomster. I figuren nedan ges ett antal exempel på register som kan användas för såväl identifi-

ering av personer med funktionsnedsättning som för utfall inom viktiga välfärdskomponenter.

Figur 2. Exempel på registerkällor för identifiering av personer med funktionsnedsättning samt uppgifter om levnadsförhållanden.

Sammanfattningsvis kan det sägas att registerbaserade undersökningar har vissa begränsningar som måste beaktas, men dessa begränsningar är inte större än de fördelar som finns med ett större nyttjande av de befintliga data som registren innehåller. Socialstyrelsen menar därför att detta är en viktig metod för att öka kunskaperna om levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning för de som mottar olika former av insatser från samhället. För dessa grupper ger registerstudier betydande möjligheter att över tid följa utvecklingen inom viktiga välfärdskomponenter som utbildning, arbete, ekonomi och hälsa. För att öka användningen av register för detta ändamål avser Socialstyrelsen att bjuda in relevanta aktörer, exempelvis centrala myndigheter, forskare och handikapprörelsen till en konferens om möjligheterna med registerbaserade undersökningar. Med en sådan konferens hoppas Socialstyrelsen kunna sprida information om registrens användbarhet samt inspirera till ökat nyttjande.

5 Genomförande och kostnader

Socialstyrelsens förslag till genomförande är i korthet följande:

- Att SCB, i samråd med Socialstyrelsen och Handisam, ges i uppdrag att med utgångspunkt i de förslag som lämnas i denna rapport utveckla och testa en tilläggsundersökning till den befintliga ULF-undersökningen.
- Att representanter från handikapprörelsen får möjlighet att regelbundet ta del av och lämna synpunkter på arbetet med utvecklingsprojektet.
- Att SCB får i uppdrag att förvalta undersökningen.
- Att SCB får i uppdrag att genomföra undersökningen vart fjärde år och att genomförandet synkroniseras med cykeln för Sveriges rapportering till FN om förverkligandet av konventionen om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning.
- Att SCB får i uppdrag att publicera statistiken.
- Att SCB får i uppdrag att sprida information om undersökningen till myndigheter, forskare, handikapprörelsen och andra intressenter för att inspirera till användning av insamlad data.
- Att SCB ges erforderliga medel för utveckling, genomförande och förvaltning av undersökningen.

Som framgått ovan anser Socialstyrelsen att SCB ska vara huvudansvarig för att levnadsförhållanden för personer med olika funktionsnedsättningar kan beskrivas. SCB är idag den centrala myndigheten för såväl välfärds- som annan statistik varför det ur ett mainstreamingsperspektiv är naturligt att låta myndigheten också ansvara för statistik om levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning.

Uppdraget till Socialstyrelsen har varit att beskriva hur ett system kan konstrueras för att säkra möjligheterna att löpande beskriva levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning. Det faktum att förslagen är begränsade till teoretiska beskrivningar innebär att de behöver närmare konkretisering, empirisk testning och sannolikt modifiering beroende på testresultat. Socialstyrelsen föreslår att SCB, i samråd med Socialstyrelsen och Handisam, får i uppdrag att testa förslagen samt att äga och förvalta undersökningen. Att Socialstyrelsen föreslår Handisams medverkan knyter an till dess uppdrag att utveckla indikatorer på handikappolitisk utveckling. En viktig del i ett sådant indikatorsystem är utfallet i levnadsförhållanden för de personer som politiken omfattar.

Socialstyrelsen arbetar idag med en tematisk rapport om levnadsförhållanden för personer som har insatser enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) och socialtjänstlagen (upp till 65 år). De erfa-

renheter som myndigheten gjort under detta arbete blir ett viktigt underlag till det utvecklingsprojekt hos SCB där Socialstyrelsen deltar.

En ambition med utvecklingsprojektet bör vara att det system som utvecklas för att följa levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning möjliggör framtagande av statistik som håller sådan kvalitet att den kan utgöra officiell statistik. Möjligheterna till detta måste dock närmare utvärderas mot bakgrund av vad utvecklingsprojektet visar.

Socialstyrelsen anser att tilläggsundersökningen bör genomföras vart fjärde år. Skälen är i huvudsak två. För det första finns det inte skäl att tro att levnadsförhållandena förändras i sådan dramatisk takt att ett kortare intervall är befogad. För det andra skulle ett fyraårsintervall kunna synkroniseras med Sveriges rapportering till FN om arbetet med att förverkliga konventionen om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Det skulle innebära att Sverige har tillgång till aktuell data om situationen för personer med funktionsnedsättning vid varje rapporteringstillfälle.

Såväl inledande testning som förvaltning av tilläggsundersökningen medför vissa kostnader. Det testarbete som krävs i utvecklingsfasen genererar vissa tillfälliga kostnader på kort sikt medan själva förvaltningen kommer att innebära vissa regelbundet återkommande kostnader.

SCB har på uppdrag av Socialstyrelsen uppskattat de ungefärliga kostnaderna på såväl kort som lång sikt. En av de viktigaste faktorerna som påverkar kostnaderna är urvalsstorleken. Hur urvalet designas kommer att bestämmas inom ramen för utvecklingsprojektet men i kostnadsberäkningarna har utgångspunkten varit att urvalet omfattar runt 55 000 personer. I tabellen nedan återges resultatet av dessa beräkningar.

Tidpunkt	Exempel på kostnadsposter	Kostnad (tkr)
Utvecklingsprojekt (ettårigt)	Utveckling av urvalsförfarande, utveckling och test av screeningfråga samt kompletterande frågor.	970
Förberedelsearbete, år före undersökning	Konstruktion av formulär, utbildning av intervjuare.	4 825
Undersökningsår	Datainsamling i form av besöks- och telefonintervjuer, kodningsarbete	22 600
Efterarbete, år 1	Kodningsarbete, databearbetning, analys och publicering.	5 110
Efterarbete, år 2	Databearbetning, analys och publicering.	4 160

Socialstyrelsen föreslår att SCB får i uppdrag att genomföra utvecklingsprojektet under år 2010. Målsättningen bör därefter vara att systemet tas i drift vid sådan tidpunkt att det kan leverera underlag inför Sveriges andra rapporteringstillfälle vad avser arbetet med den nämnda FN-konventionen.

Referenser

- [1] Regeringen. Regleringsbrev för budgetåret 2009 avseende Socialstyrelsen. Stockholm: Socialdepartementet 2008.
- [2] Prop. 1999/2000:79. Från patient till medborgare. En nationell handlingsplan för handikappolitiken.
- [3] Socialstyrelsen. Att beskriva levnadsförhållanden. Ett brukarperspektiv från handikappörelsen. Stockholm: Socialstyrelsen 2004.
- [4] Socialstyrelsen. En modell för att beskriva levnadsförhållanden för personer med funktionshinder. Stockholm: Socialstyrelsen 2007.
- [5] Socialstyrelsen. Kan register vid statliga myndigheter användas för att beskriva levnadsförhållanden för personer med olika funktionshinder? Underlagsrapport 2. Stockholm: Socialstyrelsen 2005.
- [6] Statistiska centralbyrån. Delrapport - funktionsnedsatta. Stockholm: Statistiska centralbyrån 2006.
- [7] Socialstyrelsen. Begäran om stöd för behandling av personuppgifter samt sekretesskydd för undersökningar av levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning. Skrivelse till regeringen, Dnr 72-3534/02 2008.
- [8] Handisam. Utveckling av Handisams indikatorsystem. Stockholm: Handisam 2008.
- [9] Socialstyrelsen. Avrapportering av Socialstyrelsens sektorsansvar inom handikappolitiken. Stockholm: Socialstyrelsen 2002.
- [10] Szebehely M, Fritzell J, Lundberg O. Funktionshinder och välfärd. SOU 2001:56. Stockholm: Fritzes 2001.
- [11] Riksförsäkringsverket. Socialförsäkringsboken 2002. Idé och verklighet i handikappolitiken. Stockholm: Riksförsäkringsverket 2002.
- [12] SOU 2000:41. Velfärd, ofärd och ojämlikhet. Betänkande från kommittén välfärdsbokslut. Stockholm: Fritzes 2001.
- [13] Johansson S. Om levnadsnivåundersökningen. Utkast till Kapitel 1 och 2 i betänkande att avgivas av Låginkomstutredningen. Stockholm: Allmänna förlaget 1970.
- [14] Grönvik L. Definitions of Disability in Social Sciences. Methodological Perspectives. Uppsala: Uppsala University 2007.
- [15] Världshälsoorganisationen. Klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa. Stockholm: Socialstyrelsen 2003.

- [16] Häll L, Skjöld C. Funktionshindrade 1988-1999. Stockholm: Statistiska centralbyrån 2003.
- [17] Hugaas Molden T, Wendelborg C, Tøssebro J. Levekår blant personer med nedsatt funksjonsevne. Analyse av levekårsundersøkelsen blant personer med nedsatt funksjonsevne 2007 (LKF). Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS 2009.
- [18] Biemer PP, Lyberg LE. Introduction to Survey Quality. Hoboken: Wiley 2003.
- [19] Prop. 2008/09:28. Mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning.
- [20] Förenta Nationerna. From Exclusion to Equality. Realizing the rights of persons with disabilities. Geneve: Förenta Nationerna 2007.
- [21] Ds 2008:23. FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.
- [22] SOU 1990:19. Handikapp och välfärd? En lägesrapport. Betänkande av 1989 års Handikapputredning. Stockholm: Allmänna förlaget.
- [23] Boström G, Nyqvist K. Syfte och bakgrund till frågorna i nationella folkhälsoenkäten. Östersund: Statens folkhälsoinstitut 2008.
- [24] Arbetsförmedlingen, Statistiska centralbyrån. Funktionsnedsattas situation på arbetsmarknaden - 4:e kvartalet 2008. Stockholm: Arbetsförmedlingen och Statistiska centralbyrån 2009.
- [25] Bjørshol E. Levekårsundersøkning blant personar med nedsatt funksjonsevne 2007. Dokumentasjonsrapport. Oslo: Statistisk sentralbyrå 2008.
- [26] SOU 2001:55. Barns och ungdomars välfärd. Forskarantologi från Kommittén Valfärdsbokslut. Stockholm: Fritzes.
- [27] Paulsson K, Fasth Å. ”Man måste alltid slåss på byråkraternas planhalva!”. Livsvillkorsprojektet – en studie om livsvillkoren för familjer med barn med rörelsehinder. Stockholm: Riksförbundet för Rörelsehindrade Barn och Ungdomar (RBU) 1999.
- [28] Åkerström B, Nilsson I. Samhällsstödet till barn och ungdomar med funktionshinder och deras föräldrar i Jämtlands län. Rapport från FoU-Jämt 2004:3.
- [29] Hjern A. Psykosociala konsekvenser för familjen av kronisk sjukdom och funktionshinder hos barn. Social rapport 2006. Stockholm: Socialstyrelsen 2006.
- [30] Personlig assistans enligt LASS ur ett samhällsekonomiskt perspektiv. Stockholm: Socialstyrelsen 2008.
- [31] Handikappomsorg. Lägesrapport 2003. Stockholm: Socialstyrelsen 2003.
- [32] Kompetenta föräldrar – beroende av socialtjänstens stöd. Dialog med föräldrar till barn med omfattande funktionshinder kring deras upplevelser av socialtjänsten – efter tio år med LSS. Stockholm: Socialstyrelsen 2005.

- [33] Albrecht GL, Jette AM, Petrie H, Siegel L. An Evaluation of Swedish Disability Research. Stockholm: Swedish Council for Working Life and Social Research 2001.
- [34] Mashaw JL, Reno VP. Balancing Security and Opportunity: The challenge of Disability Income Policy. Washington: National Academy of Social Insurance 2001.

Bilaga 1

Fördjupad beskrivning av ULF-undersökningens innehåll. Beskrivningen har hämtats från SCB:s hemsida, www.scb.se.

Arbetsmiljö

Fysisk och psykosocial arbetsmiljö

Fysisk arbetsmiljö – besvär av gas, damm, rök eller dimma – besvär av olämplig belysning – besvär av otillräcklig ventilation – besvär av värme, kyla, drag – buller – farliga ämnen – olämpliga arbetsställningar – risk för olycksfall – skakningar och vibrationer – smuts – svettig i jobbet – tunga lyft – upprepade och ensidiga arbetsrörelser – bildskärmsarbete
Psykosocial arbetsmiljö – enformighet – frihet i arbetet – jäkt – personlig tillfredsställelse i arbetet – psykisk ansträngning inflytande – nedskärningar, omorganisationer o. dyl. – uppskattning och stämning på arbetsplatsen – mobbning

Boende

Inre och yttre boendemiljö – Trygghet och stabilitet i boendet – Åsikter om bostaden och omgivningen

Hustyp, upplåtelseform
Utrymmesstandard, trångboddhet
Bostadens utrustning
Buller, insyn och andra störningar
Grannkontakter
Aktiviteter i bostadsområdet
Avstånd till närmaste grönområde
Skadegörelse i bostadsområdet
Hemförsäkring
Inflyttningsår

Ekonomi

Bostads- och barnomsorgskostnader– Inkomster, transfereringar– Tillgång till viss materiell utrustning

Arbetsinkomst för intervjuperson och eventuell make/maka
Disponibel inkomst per person
Hushållets disponibla inkomst
Inkomst före och efter skatt för intervjuperson och eventuell make/maka

Barnomsorgskostnader
Bostadskostnader
Möjlighet att skaffa fram 13 000 kr inom en vecka
Tillgång till bil, båt, husvagn

Fritid

Fritidsaktiviteter – Semesterresande – Fritidshusboende

Friluftaktiviteter – trädgårdsarbete – nöjes- och skogspromenader – fjäll-
vandring – fritidsfiske, jakt – utomhusbad, båtutflykter
Idrottsaktiviteter – inomhus resp. utomhus – utnyttjande av motions- eller
idrottsanläggningar – motionsfrekvens
Nöjes- kultur- och hobbyaktiviteter – besök på bio, teater, konsert, museum,
konstutställningar, bibliotek, restaurang, idrottsevenemang – deltagande i,
eller utövande av gudstjänst, studiecirkel, dans, musik, sång, litteraturläs-
ning, skrivaraktiviteter, teckning/målning, trä-, resp. syslöjd, fotografering,
reparationer
Semesterresande – totalt samt utomlands – skäl att ej företa semesterresa
Tillgång till och vistelse i fritidshus
Tillgång till, och användning av dator och Internet i hemmet

Hälsa och omsorg

Allmänt hälsotillstånd – Sjukhusvister och läkarbesök – Tandtillstånd och
tandläkarbesök – Omsorgsbehov

Bedömning av eget hälsotillstånd
Förekomst av långvarig sjukdom
– erhåller regelbunden medicinsk behandling
– har svåra besvär
– har nedsatt arbetsförmåga i olika hög grad till följd av långvarig sjukdom
– besvärens debuttidpunkt
– läkarkontakt för långvarig sjukdom
Nedsatt syn eller hörsel
Nedsatt rörlighet
– hjälpbehov bland rörelsehindrade personer
Tillfällig aktivitetsnedsättning orsakad av sjukdom eller skada
– sjukskrivning
Sjukhusvård
Konsultation av läkare, distriktssköterska m.fl.
Upplevt men ej tillgodosett behov av läkarvård
Bestämd läkare att vända sig till
Läkemedelsanvändning
Alternativ behandling och naturläkemedel
Tandtillstånd och tuggförmåga

Tandläkarbesök
Behov av vård och omsorg bland handikappade och äldre
Rökvanor Motionsvanor Längd och vikt (BMI) Barns hälsa

Familj och sociala relationer

Hushållets sammansättning och familjebildning – Kontakter och kontakt-
möjligheter med grannar, släkt och vänner

Hushållets sammansättning
Uppväxtfamilj
Barns uppväxtförhållanden
Barnomsorg
Avstånd till barn, föräldrar och syskon
Umgänge med barn, föräldrar och syskon
Telefonkontakter med anhöriga
Kontakt med arbetskamrater i och utanför arbetet
Umgänge med grannar, arbetskamrater samt andra vänner och bekanta
Har någon nära vän

Transporter och kommunikationer

Avstånd till service – Individuella transportresurser Kollektivtrafikstandard
– Transportarbete/ resmönster

Körkortsinnehav
Tillgång till bil
Avstånd till busshållplats
Turtäthet
Avstånd respektive restid med kollektiva färdmedel till – arbete – livsme-
delsbutik - postkontor – skola
Faktisk restid till arbetet/skolan
Avstånd och faktisk restid till barnomsorg
Tillgång till– butiksbus eller hemsändning – färdtjänst – lantbrevbäring
Avstånd till fritidsbostad

Sysselsättning och arbetstider

Arbetslöshetserfarenhet – Arbetstider – Egna sysselsättningsförhållanden –
Make/ makas sysselsättningsförhållanden

Aktuella sysselsättningsförhållanden
Yrke
Näringsgren
Sysselsättnings- och yrkeshistorik
Arbetslöshetserfarenhet

Huvudsaklig arbetstid eller skiftform – arbetstid – restid – övertid – flextid –
extraarbete
Obekväma arbetstider – lördags- och söndagsarbete – morgon- och kvälls-
arbete – nattarbete – skiftarbete
Önskemål om annan arbetstid
Vidareutbildning på arbetstid
Orsaker till deltidarbete
Önskemål om förvärvsarbete
Hinder för förvärvsarbete

Utbildning

Utbildningsnivå – Studieaktiviteter

Hel- och deltidsstuderande
Individens utbildningshistorik
Utbildningens yrkesinriktning
Utbildningsnivå
Utbildningstid
Skolform
Studerande vid intervju tillfället efter typ av studier
Studiedeltagande efter – antal kurser – antal timmar – förläggning till ar-
betstid – kursarrangör – kursinnehåll – syfte
Studieintresse
Studieintresse efter kursinnehåll
Studiehinder (för studieintresserade)
Invandrares förmåga att läsa svenska – internutbildning

Politiska resurser

Bedömning av samhällets service – Föreningsverksamhet – Politiska aktivi-
teter

Föreningsliv, medlemskap och aktivitet i – politiska partier – fackliga orga-
nisationer – föräldraföreningar – hyresgästföreningar – idrotts- eller friluftsföreningar – invandrarorganisationer – konsumentföreningar – miljögrupper och liknande – pensionärsföreningar
Politiska aktiviteter – diskussionsagerande – kontakter med förtroendevalda – personliga initiativ i politiska frågor – valdeltagande
Bedömning av de förtroendevaldas arbete
Bedömning av samhällets service
Felaktigt eller orättvist behandlad av vissa myndigheter, institutioner och företag
Förmåga att överklaga ett beslut av en myndighet

Trygghet och säkerhet

Försäkringsskydd – Offer för våld, hotelser, stölder och skadegörelse – Oro inför vissa förhållanden

Utsatt för våld eller hot om våld – typ av våld – skadornas art och konsekvenser – poliskontakter

Utsatt för egendomsbrott – typ av stöld eller skadegörelse – poliskontakter

Oro för – egen eller anhörigs hälsa – familjens ekonomi – olycksfall i arbetet resp. arbetslöshet – våld eller inbrott – barnens situation – den internationella situationen

Försäkringsskydd – hemförsäkring för bostad

Bakgrundsvariabler

Demografiska – Sociala – Geografiska – Ekonomiska

Bland redovisningsgrupperna eller *bakgrundsvariablerna*, kan nämnas:

Kön, Ålder, Civilstånd, Familjecykel, Familjetyp, Regionala indelningar, Kommunstorlek, Uppväxtort, Nationalitet, Utbildningsnivå, Yrke, Näringsgren, Socioekonomisk grupp, Arbetsinkomst, Disponibel inkomst.

Bilaga 2

Frågor ur 2005 års ULF-formulär (hälsokomponenten utgör fördjupning) som möjliggör gruppering av funktionsnedsättning.

Fråga 42 Har du några kroniska eller långvariga sjukdomar eller besvär?

- 1 JA
- 2 NEJ

Fråga 48 a) Kan du utan svårighet höra vad som sägs i samtal mellan **flera** personer (med eller utan hörapparat)?

- 1 JA
- 2 NEJ

b) Kan du utan svårighet höra vad som sägs i samtal i telefon?

- 1 JA
- 2 NEJ

c) Har du hörapparat?

- 1 JA, FÖR ETT ÖRA
- 2 JA, FÖR BÅDA ÖRONEN
- 3 NEJ

Fråga 49 a) Kan du utan svårighet **se** och urskilja vanlig text i dagstidning (med eller utan glasögon)?

- 1 JA
- 2 NEJ

b) Har du mer än ledsyn, endast ledsyn eller mindre än ledsyn?

- 1 MER ÄN LEDSYN
- 2 LEDSYN
- 3 MINDRE ÄN LEDSYN

Fråga 50 a) Kan du springa en kortare sträcka, säg 100 meter, om du har bråttom?

- 1 JA
- 2 NEJ

b) Kan du gå i trappor utan besvär?

- 1 JA
- 2 NEJ

Fråga 51 Kan du stiga upp på en buss obehindrat?

- 1 JA
- 2 NEJ

Fråga 52 Kan du ta en kortare promenad på säg 5 minuter i någorlunda rask takt?

- 1 JA
- 2 NEJ

Fråga 53 a) Använder du hjälpmedel, t ex käpp, rollator eller rullstol för att förflytta dig utomhus?

- 1 NEJ
- 2 JA, KÄPP (AR), BOCK (AR)
- 3 JA, ROLLATOR
- 4 JA, RULLSTOL

Fråga 54 a) Har du några svårigheter med att bära 5 kg, t.ex. en tung bärkasse, en kortare sträcka, säg 10 meter?

- 1 JA
- 2 NEJ

Fråga 70 Jag har redan frågat om sjukdomar men det är några sjukdomar eller besvär som jag för säkerhets skull vill ställa några särskilda frågor om.

Har du möjligen något av följande?

- a) Värk i skuldror, nacke eller axlar?
- b) Diabetes?
- c) Psoriasis?
- d) Ryggsmärtor, ryggvärk, höftsmärtor eller ischias?
- e) Inkontinens (svårt att hålla tätt) eller andra problem med blåsan?
- f) Värk eller smärtor i händer, armbågar, ben eller knän?
- g) Ängslan, oro eller ångest?
- h) Övervikt, fetma?
- i) Högt blodtryck?
- j) Återkommande mag-/tarmbesvär?
- k) Dyslexi?

[Med svarsalternativen "JA, SVÅRA", "JA, LÄTTA", "NEJ"]

Fråga 71 b) Har du under de senaste 12 månaderna vid något tillfälle haft handeksem?

- 1 JA
- 2 NEJ

Fråga 72 Är du överkänslig eller allergisk mot nickel?

- 1 JA
- 2 NEJ

Fråga 73 a) Får du rinnande, kliande näsa eller ögon i samband med lövsprickning, gräsblomning eller vid pälsdjurskontakt?

1 JA, SVÅRA BESVÄR

2 JA, LÄTTA BESVÄR

3 NEJ

Fråga 74 a) Har du astma?

1 JA, SVÅRA BESVÄR

2 JA, LÄTTA BESVÄR

3 NEJ

d) Får du astma vid kontakt med pollen eller pälsdjur?

1 JA

2 NEJ